

Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej w roli tutora

Family foster care coordinator in the role of tutor

Key words: tutoring, personalism, holism, meeting, dialogue, foster care coordinator.

Abstract: Monitoring the functioning of the foster family is entrusted to the foster care coordinator. The foster care coordinator, in addition to his statutory duties, often performs tasks similar in essence to tutoring. His meetings in the community bring to mind tutorials, while the coordinator himself becomes a tutor for his pupils. Qualitative methods were used to indicate the relationship between the issues of tutoring and the practice of the coordinator of family foster care: analysis of archives (analysis of sources: literature on the subject, documents prepared by coordinators of family foster care: "Report in the effects of the work of the coordinator of family foster care" - point: "Successes, achievements in work with foster family and adult foster care") and non-standardized interview with foster families, minors placed in them, and adult wards.

Słowa kluczowe: tutoring, personalizm, holizm, spotkanie, dialog, koordynator rodzinnej pieczy zastępczej.

Streszczenie: Monitorowanie funkcjonowania rodziny zastępczej powierzono koordynatorowi pieczy zastępczej. Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, prócz ustawowych obowiązków, częstokroć realizuje również zadania zbliżone w swej istocie do tutoringu. Jego spotkania w środowisku przywodzą na myśl tutoriala, zaś sam koordynator staje się tutorem dla swoich podopiecznych. Do wskazania zależności pomiędzy zagadnieniami tutoringu i praktyką koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej wykorzystano metody jakościowe: analizę archiwów (analiza źródeł: literatura przedmiotu, dokumenty sporządzane przez koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej: „Sprawozdanie w efektów pracy koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej” – punkt: „Sukcesy, osiągnięcia w pracy z rodziną zastępczą i pełnoletnim wychowankiem rodzinnej pieczy zastępczej”) oraz wywiad niestandardowy z rodzinami zastępczymi, małoletnimi w nich umieszczonymi i pełnoletnimi wychowankami.

Wprowadzenie

Tutoring (www. 1.) to metoda pracy z uczniem, podopiecznym, młodym człowiekiem, która polega na cyklu spotkań i rozmów jeden na jeden. Celem tych spotkań jest rozwój ucznia lub młodego człowieka w wielu obszarach jego życia (osobistym, społecznym: rówieśniczym, edukacyjnym, zawodowym), w wielu różnych zakresach (intelektualnym, emocjonalnym, motywacyjnym, działaniowym) – tak by stawał się odpowiedzialnym, samodzielnym, niezależnym, dojrzałym, bardziej doświadczo-
nym i bardziej wartościowym człowiekiem.

Proces ten zazwyczaj osadzony jest w realiach szkolnych, ale równie dobrze może występować w domu, pracy lub innych obszarach życia. Dzięki holistycznemu ujęciu, w centrum którego stoi podopieczny wraz ze swoim potencjałem, proces ten ma charakter spersonalizowany i może mieć swoje miejsce w różnych obszarach życia.

Tutoring to relacja, która rodzi się w trakcie towarzyszenia młodej osobie na jakimś odcinku jego życia. Relacja ta w oparciu o proces odkrywania jego mocnych stron oraz proces przekazywania wiedzy i doświadczenia staje się gruntem do bezpiecznego rozwoju i wzrostu w różnych obszarach życia.

Tutoring narodził się w XVII wieku w Anglii i był odpowiedzią na brak powszechnego systemu szkolnictwa w tym państwie. Pierwszymi tutorami byli prywatni nauczyciele, zajmujący się edukacją synów szlachty o niższym statusie, której nie było stać na sfinansowanie swoim potomkom nauki na uniwersytetach. Tutoring okazał się bardzo efektywną metodą nauczania, uczniowie korzystający z tutoringu uzyskiwali bowiem wyniki równie dobre, co uczestnicy wykładów uniwersyteckich. Pomimo tak doskonałych efektów nauczania dopiero w 1870 roku tutoring stał się powszechną metodą kształcenia. Obecnie zaś jest najważniejszą formą pracy i nauki na angielskich uniwersytetach, głównie Oxford i Cambridge.

Tutoring nie jest w Polsce nowością – jest częstokroć podejmowany, zwłaszcza w środowisku edukacyjnym. Stanowi wyzwanie dla nauczycieli, proponuje inne spojrzenie na edukację, a przede wszystkim – inne podejście do ucznia i do nauczania. W szkołach, w których stosowano metodę tutoringu, zauważono spadek problemów wychowawczych i jednocześnie wzrost autorytetu nauczyciela.

Tutoring nie jest przeciwieństwem edukacji masowej – jest raczej jej kontynuacją, dopełnieniem. Dzięki naciskowi na samodzielną pracę, na pobudzanie ciekawości i kreatywności, tutoring może w efekcie powodować głębsze i bardziej celne korzystanie z różnych form edukacji masowej, która realizuje się w czasie lekcji, wykładów i seminariów. Problemem dzisiejszej edukacji nie jest to, że jest ona masowa, lecz to, że została ona, praktycznie całkowicie, do tego poziomu zredukowana.

Tutoring łączy nauczanie z wychowaniem. Tutoring to nie tylko przekazanie i weryfikacja wiedzy, tutoring to kształtowanie umiejętności samodzielnego myślenia, budowania opinii opartych na wiedzy i publicznej ich obrony. Tutoriale zaś to okazja do dialogu o planach, celach, marzeniach, sukcesach, ale i obawach, porażkach czy problemach w szkole lub na uczelni.

Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej powołany jest do monitorowania funkcjonowania rodziny zastępczej. Praca z rodziną prowadzona jest metodą indywidualnego przypadku poprzez systematyczne wizyty w środowisku; wykorzystywana jest: rozmowa wspierająca, poradnictwo, obserwacja, monitorowanie bieżącej sytuacji szkolnej dziecka, kontakty z wychowawcą, monitorowanie sytuacji zdrowotnej, analiza dokumentów. W pewnych zakresach swoich oddziaływań (zwłaszcza

gdy koordynator podejmuje działania dążące do lepszego poznania siebie przez podopiecznych, zauważenia przez podopiecznych swoich mocnych i słabych stron, uzmysławiania przez podopiecznych swojego potencjału, kształtowania zdolności do podejmowania odpowiedzialnych decyzji, świadomych wyborów, osiągnięcia samodzielności) praca koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej zbliża się do idei tutoringu, zaś osoba koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej – tutora. Systematyczne spotkania w środowisku przywodzą na myśl tutoriale.

W niniejszym artykule zrealizowano cele:

- teoretyczny: opisując, wyjaśniając zakres znaczeniowy tutoringu i praktyki koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej;
- poznawczy: wskazując zależności pomiędzy zagadnieniami tutoringu i praktyki koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej;
- praktyczny: formułując uwagi dotyczące szkoleń w zakresie tutoringu dla koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej i rodzin zastępczych.

Do zrealizowania powyższych celów wykorzystano metody jakościowe: analizę archiwów (analiza źródeł: literatura przedmiotu, dokumenty sporządzone przez koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej: „Sprawozdanie w efektów pracy koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej” – punkt: „Sukcesy, osiągnięcia w pracy z rodziną zastępczą i pełnoletnim wychowankiem rodzinnej pieczy zastępczej”) oraz wywiad niestandardyzowany z rodzinami zastępczymi, małoletnimi w nich umieszczonymi i pełnoletnimi wychowankami.

Fundamenty tutoringu

Tutoring (Czekierda, Budzyński, Traczyński, Zalewski, Zembrzuska, 2009) to jedna z metod edukacji zindywidualizowanej i edukacji spersonalizowanej, której celem jest wspieranie ucznia/studenta w rozwoju zgodnym z jego talentami, zainteresowaniami, predyspozycjami i możliwościami. W praktyce polega na długotrwałej, systematycznej i regularnej, indywidualnej pracy ucznia/studenta z tutorem, realizowanej w formie spotkań (tzw. tutoriali).

Tutor (łac. – opiekun) to ktoś, kto potrafi pokierować rozwojem ucznia/studenta, trafnie rozpoznać jego potencjał, wspólnie z podopiecznym wyznaczyć ścieżkę rozwoju naukowego, osobistego i społecznego, zmotywować go do długotrwałej współpracy i znajdować w niej obopólną radość. Tutor daje to, czego zwykle nie może zapewnić masowy system edukacji: indywidualne podejście do konkretnego podopiecznego i możliwość dostosowania ścieżki edukacyjnej do jego specyficznej sytuacji.

Celem tutoringu jest rozwinięcie w uczniu/studencie dojrzałości oraz umiejętności i śmiałości podejmowania adekwatnych do sytuacji wyborów – edukacyjnych, zawodowych i życiowych. Główną strategią staje się odkrywanie własnych talentów, mocnych stron oraz nauczenie się wykorzystywania ich, również dla dobra innych (Fingas, Szala, Czekierda, 2015).

W wyniku oddziaływań tutorskich podopieczny:

- poznaje siebie, swoje mocne i słabe strony, talenty,
- rozwija zainteresowania,
- kształtuje motywację do wyťažonej pracy,
- samodzielnie planuje własną ścieżkę edukacyjno-zawodową,

co przekłada się na osiąganie lepszych wyników w nauce i pracy. Tutoringu nie należy jednak mylić z doradztwem zawodowym czy ograniczać go do celów zawodowych. Co prawda tutoring sprawia, że podopieczny będzie lepiej sobie radził na rynku pracy, jednakże istotą tutoringu jest odnalezienie własnej pasji przez podopiecznego, oparcia na niej własnych, świadomych wyborów, również życiowych, i tym sposobem przygotowania go do dojrzałego, samodzielnego i odpowiedzialnego życia.

Cele tutoringu wypływają z idei personalizmu.

Personalizm jest nie tylko jednym z kierunków we współczesnej filozofii europejskiej akcentującym znaczenie osoby w analizie rzeczywistości i bytu ludzkiego, ale również radykalnym nurtem w naukach o wychowaniu, który afirmuje każdy podmiot (zaangażowany w proces socjalizacji, kształcenia i wychowania) jako osobę. Elementem konstruktywnym dla personalizmu jest afirmacja zdolności osoby do samoświadomości (oraz do miłości) jako podstawy jej aktów rozumnych i wolnych. Osoba ludzka posiada w sobie walor niepowtarzalny i nadrzędny wobec wartości materialnych, struktur ekonomicznych czy społeczno-politycznych.

Osoba – w wymiarze strukturalnym – posiada ontologiczną dwupłaszczyznowość, tzn. jest jednością dwóch bytów: materialnego i duchowego; wymiarze społecznym osoba jest nie tylko członkiem jakiejś społeczności, ale i istotą społeczną, tzn. z natury relacyjną; w wymiarze transcendentnym osoba kieruje się w stronę absolutu.

W praktyce tutoringu oznacza to, że podopiecznego traktuje się jako osobę całkowicie wolną i autonomiczną, dążącą do samorozwoju, tworzącą swój własny wartości, decydującą o sensie własnego istnienia, ponoszącą również odpowiedzialność moralną za swoje czyny.

U podstaw celów tutoringu można odnaleźć również idee holizmu.

Idea holizmu głosi, że całości nie da się sprowadzić do sumy części, a świat podlega ewolucji, w toku której wyłaniają się coraz to nowe całości. Holizm jest nie tylko poglądem o całościowym ujmowaniu świata w jego różnorodności, ale także współczesnym kierunkiem pedagogicznym o charakterze multidyscyplinarnym. Holizm pedagogiczny oznacza pojmowanie człowieka jako konglomeratu ciała, psychiki i ducha, żyjącego w nierozzerwalnym związku ze środowiskiem społecznym i ekologicznym. Człowiek wchodząc w interakcje z tym środowiskiem zdobywa swoją tożsamość.

Głównym założeniem pedagogiki holistycznej jest oddziaływanie edukacyjno-wychowawcze w ścisłej relacji do całokształtu przemian humanistycznych, rzeczywi-

stości społeczno-ekonomicznej i kulturowej, zarówno ziemi ojczystej, jak i całego globu, przy wykorzystaniu badań o charakterze multidyscyplinarnym. Pedagogika holistyczna kładzie nacisk m.in. na:

- edukację dla rozwoju (rozwijanie wrodzonych potencjałów ucznia/studenta),
- edukację holistyczną (wszechstronność, wielość dróg poznania, zmienność punktów widzenia rzeczywistości),
- szacunek dla ucznia/studenta jako osoby (każdy uczeń/student uważany jest za osobę wyjątkową i cenną. Oznacza to: poszanowanie różnic osobistych i wzmacnianie w każdym uczniu/studencie tolerancji, szacunku i uznania dla różnorodności ludzi; uznanie, że każda jednostka jest z natury swojej twórcza, ma jedyne w swoim rodzaju potrzeby i zdolności fizyczne, emocjonalne, intelektualne i duchowe, posiada nieograniczone możliwości uczenia się),
- swobodę wyboru dociekań, wyrazu, indywidualnego rozwoju i atmosferę wolności,
- naczelną rolę doświadczenia (uczenie się jest procesem wymagającym aktywności, zaangażowania wszystkich zmysłów, procesem przebiegającym między jednostką i otaczającym ją światem).

W praktyce tutoringu oznacza to postrzeganie podopiecznego jako całości. Chodzi o próbę zintegrowania i brania pod uwagę w oddziaływaniach wszystkich obszarów jego życia (fizycznej, intelektualnej, emocjonalno-motywacyjnej, działaniowej, duchowej).

U podstaw tutoringu stoi – jak się wydaje – także filozoficzne ujęcie dialogu i spotkania.

Termin „dialog” pochodzi z języka greckiego i oznacza rozmowę. Dialog jest wymianą myśli poprzez wzajemną prezentację poglądów i postaw. Uczestnikom rozmowy zależy przede wszystkim na wzajemnym poznaniu się i przekazaniu posiadanych wartości intelektualnych i moralnych. Celem dialogu jest wspólne zbliżenie się do prawdy lub wspólne działanie (Podsiad, Więckowski, 1983, s. 68). Dialog jest czymś innym niż polemiką lub bezpośrednią i jednostronną próbą nawrócenia. Zakłada, że obydwie strony oczekują i chcą nauczyć się czegoś od siebie nawzajem (Rahner, Vorgrimler, 1987, s. 82). J. Tischner twierdzi, że nie każda rozmowa człowieka z człowiekiem jest rzetelnym dialogiem. Rzetelny dialog odsłania prawdę: „przywraca rzeczom i sprawom ich właściwy wygląd” (Tischner, 1981, s. 17). Siłą dialogu jest nie tylko możliwość dania i otrzymania od drugiej osoby czegoś: lepszej informacji o postawach i praktykach partnera, lecz przekazanie doświadczeń, których brakuje jednej ze stron.

Dialog wskazuje na podwójność ról: mówienie i słuchanie, przekazywanie i odbieranie, dawanie i branie. Dialog wyłania jakości, których nie ma nigdzie indziej, jak tylko w przestrzeni między Ja i Ty. Dialog konstytuuje jednocześnie Ja i Ty. Odkrywa egzystencjalne współistnienie i współtworzenie. Dialog jest więc otwarciem się na Drugiego, przełamaniem anonimowości, wychodzeniem naprzeciw.

Dialog w tutoringach jest traktowany jako:

- metoda – komunikacja podmiotów dążących do wzajemnego zrozumienia i współdziałania,
- proces – mający miejsce i swój czas,
- postawa – gotowość otwierania się obu stron na wzajemne zrozumienie, zbliżenie, współpracę.
- Warunkami zaistnienia dialogu są:
 - obustronna autentyczność,
 - zaangażowanie rozumiane jako wolny wybór,
 - doświadczenie, przeżywanie nie wykluczające aktywności rozumu, spekulacji myślowych.

Zagadnienie dialogu powiązane jest ściśle z kategorią spotkania (Ryk, 2006). Autentyczny dialog warunkuje zaistnienie spotkania, nadaje mu głębszy, egzystencjalny sens.

J. Tischner spotkanie z drugim człowiekiem nazywa wydarzeniem, bo spotykając drugiego „czujemy: jesteśmy w poszukiwaniu innej, nowej płaszczyzny bycia” (Tischner, 1978, s. 75–76). „Ten tylko, kto doświadczył spotkania, może mówić, że doświadczył źródłowo jakiegoś konkretnego dobra i zła, jakiejś tragiczności, jakiejś wolności oraz głosu imperatywu kategorycznego, który do drugiego doszedł ku niemu. Tylko ten, kto spotkał, może szczerze poświęcić siebie” (Tischner, 1982, s. 499).

Autentyczne spotkanie odsłania człowieka, pokazuje jego prawdziwe oblicze. Życie człowieka nabiera nowego znaczenia, otaczający świat zyskuje nową zasadę organizacji. Spotkanie człowieka z człowiekiem „niesie za sobą taką siłę perswazji, że zdolna jest zmienić radykalnie stosunek człowieka do otaczającego świata, ukształtować na nowo sposób bycia w tym świecie, zakwestionować uznawaną dotychczas hierarchię wartości. Spotkanie wprowadza człowieka w głąb wielkich tajemnic istnienia, gdzie rodzą się pytania o sens i bezsens wszystkiego co jest” (Tischner, 1980, s. 142).

Autentyczne spotkanie zmienia człowieka, człowiek nie może być sobą nie otwierając się na innego. Autentyczne spotkanie budzi w człowieku dobro; niestety nie wie on, co budzi w innym. Dlatego spotkanie niesie z sobą tajemnicę. Jest także niedoskonałe, istnienie człowieka jest bowiem nieprzejryste. Spotkanie nie jest również ostateczne, raz to dlatego, że nigdy do końca nie zdejmujemy maski, by zdobyć się na całkowitą bezpośredniość, raz to dlatego, że odpowiedź na wezwanie drugiego nigdy nie jest na miarę tego wyzwania (Gadacz, 2003).

Tutoring przyjmuje, iż spotkanie jest:

- wydarzeniem wyjątkowym,
- wydarzającym się tylko pomiędzy osobami,
- opartym na wzajemności, nie wymianie,
- wymagającym poświęcenia obu stron,

- angażującym całościwie,
- pobudzającym psychikę poprzez silne bodźce emocjonalne i intelektualne,
- formującym partnerów, zmienia percepcję własnego życia i świata,
- w którym przenikają się wartości,
- mającym swój czas i przestrzeń.

Wskazane paradygmaty tutoringu implikują kolejny, a mianowicie ten, że relacja pomiędzy podopiecznym a tutorem jest relacją mistrz – uczeń.

Mistrz jest osobą przewyższającą innych umiejętnością i biegłością działania, a to dlatego, że wykazuje się pasją, posiada siłę umysłu, intuicji, doświadczenia, jak również siłą fizyczną niezbędną do skuteczności działań, umiejętnie planuje, dostrzega różnorodność zadań, z uporem i wytrwałością realizuje założone cele, zdolny jest stawiać czoło trudnościom i przeciwnościom, uczy się na błędach, z odwagą dostrzega nowe perspektywy i sięga po nie, jest przyjazny wobec siebie samego (Góralski, 1998, s. 68).

Mistrz jest wysoko kwalifikowanym rzemieślnikiem, co znaczy, że jego zdolności zostały właściwie rozwinięte, że jest silnie zaangażowany w dokonania, ma rozległą wiedzę i nadzwyczaj dobre opanowanie rzemiosła twórczego, ma też dodatni stosunek do świata i miłuje to, co czyni (tamże, s. 68).

Mistrz jest wzorem osobowym – posiada wiedzę i umie się nią dzielić, z namysłem i umiejętnie uzewnętrznia swoje doświadczenia, wierzy w swoją misję, umiejętnie realizuje relację uczeń – mistrz, łączy w sobie ogół cech dojrzałego człowieczeństwa (tamże, s. 68–69).

Mistrza charakteryzują pewne własności: jasno określony cel życia; wiara w siebie i grupę odniesienia, jej wartość, odpowiedzialność i wyjątkowość; wyobraźnia i intuicja; zdolność postrzegania rzeczy, osób, zdarzeń, zjawisk, procesów z wielu perspektyw; wielka i pojemna pamięć, dobrze zorganizowana; nastawienie na poszukiwanie i urzeczywistnianie nowych sfer wyobraźni, myślenia, wyrazu i działania; dystans wobec sądów powszechnych i ugruntowanych, umiejętność znajdowania własnych punktów widzenia i płaszczyzn działania; otwarty, elastyczny i dociekliwy umysł – otwarty na twórczość świata i na twórczość innych, czujny, szybki i gotowy na odzew wobec nowych idei, zdolny zadziwiać się i zachwycać się światem; uczciwy i prawdziwy wobec siebie, innych, świata (tamże, s. 69–70).

Ze względu na podopiecznego i jego potrzeby oraz w zależności od warunków w jakich tutoring przebiega, daje się wyróżnić kilka rodzajów tutoringu (www. 2).

Tutoring rozwojowy polega na pracy z podopiecznym w obszarze rozwoju jego zainteresowań, talentów, mocnych stron, potencjału, wartości, przekonań oraz charakteru. Tutor wytycza szlak poszukiwań oraz ukierunkowuje rozwój poprzez prace na celach, planowanie, monitorowanie i motywowanie do wykonania ustalonych zadań, które zmierzają do osiągnięcia celu.

Tutoring wychowawczy odnosi się do pracy z uczniem w obszarze rozwoju jego postaw życiowych i wychowania w ramach tak zwanego szkolnego wychowawstwa. Tutor w ramach pracy wychowawczej przepracowuje z uczniem różne sytuacje, poprzez różne symulacje lub na podstawie rzeczywistych historii, żeby pokazać i wyrobić umiejętność radzenia sobie z trudnościami oraz żeby pomóc w pracy nad postawami, które są szkodliwe i nie przynoszą rozwoju. Tutor w ramach tutoringu wychowawczego zachęca ucznia do wyborów dobrych i proaktywnych postaw.

W tutoringu naukowym położony jest nacisk na pracę z uczniem w obszarze jego zdolności intelektualnych i wiedzy w zakresie jakiegoś działu naukowego. Tutor jest osobą, która podobnie jak nauczyciel, ale w warunkach jeden na jeden lub jeden na dwa, wpływa na rozwój ucznia poprzez przepracowywanie jakiegoś materiału, używając różnych form przekazu i narzędzi.

Jedną z nietypowych odmian tutoringu poza szkołą jest tutoring zawodowy. Polega on na pracy z młodym pracownikiem w obszarze jego umiejętności zawodowych w celu przekazania mu niezbędnej wiedzy, kompetencji i doświadczenia oraz cech charakteru, obycia i etykiety zawodowej. Tutor jest osobą bardziej doświadczoną i z większym zasobem wiedzy w danym obszarze. Poprzez umiejętne wytyczanie celów, dobieranie zadań i odkrywanie mocnych stron młodego pracownika oraz ukazywanie pożądanых cech charakteru, wpływa na jego rozwój tak, by stał się ekspertem w danej dziedzinie.

Tutoring rodzinny polega na pracy z młodym człowiekiem przy dużej współpracy z rodzicami. Taki tutoring dotyczy głównie edukacji wczesnoszkolnej, uczeń nie ma bowiem jeszcze wyrobionej świadomości rzeczy ważnych i rodzice są niezbędni w procesie wyznaczenia celów rozwoju i stymulowania jego poczyną i zachowań.

Nietypową formą tutoringu w środowisku pozaszkolnym jest tutoring w domu lub tutoring domowy. Polega na pracy z podopiecznym w szerokim zakresie jego rozwoju w oparciu o poszukiwanie mocnych stron, wytyczanie celów i motywowanie podopiecznego.

Naturalnym tutoringiem wydaje się być tutoring rówieśniczy, który polega na samodzielnym uczeniu się młodszych dzieci od starszych poprzez obserwację i naśladowanie zachowań, reakcji, postaw itp.

Praktyka „tutorska” koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej

Rodzinna piecza zastępcza jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców biologicznych. Jest to przejściowa – okresowa forma opieki nad dzieckiem. W rodzinach zastępczych umieszcza się dzieci, których rodzice zostali trwale lub czasowo pozbawieni praw rodzicielskich lub gdy władza ta została im ograniczona. Umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej następuje na podstawie orzeczenia sądu i po uzyskaniu zgody rodziców zastępczych.

Rodzina zastępcza przyjmując dziecko pod swoją opiekę, dba o jego rozwój fizyczny i intelektualny, zaspakaja potrzeby zarówno w sferze materialno-bytowej, jak i emocjonalnej, angażuje się w proces kształcenia, stymuluje i pogłębia zainteresowania, organizuje czas wolny i wypoczynek w okresie wolnym od nauki. Pokazuje – choćby na swoim przykładzie – jak tworzyć więzi społeczne, dbać o innych i o siebie.

Monitorowanie funkcjonowania rodziny zastępczej powierzono koordynatorowi pieczy zastępczej. „Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej jest swego rodzaju pracownikiem pierwszego kontaktu dla każdej rodziny zastępczej” (Gebel, 2017a, s. 261).

„W projektowaniu obowiązków koordynatorów skupiono się przede wszystkim na wspieraniu rodziny zastępczej w jej naturalnym środowisku, a także na podniesieniu jakości świadczonej pomocy” (Gebel, 2017, s. 226). W myśl Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy (art. 77, pkt. 3) zadaniami stojącymi przed koordynatorem są:

- udzielanie pomocy rodzinom zastępczym i prowadzącym rodzinne domy dziecka w wykonywaniu zadań wynikających z pieczy zastępczej;
- przygotowanie, we współpracy z odpowiednią rodziną zastępczą lub prowadzącym rodzinny dom dziecka oraz asystentem rodziny, a w przypadku gdy rodzinie dziecka nie został przydzielony asystent rodziny – we współpracy z podmiotem organizującym pracę z rodziną, planu pomocy dziecku;
- pomoc rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka w nawiązaniu wzajemnego kontaktu;
- zapewnianie rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka dostępu do specjalistycznej pomocy dla dzieci, w tym psychologicznej, reedukacyjnej i rehabilitacyjnej;
- zgłaszanie do ośrodków adopcyjnych informacji o dzieciach z uregulowaną sytuacją prawną w celu poszukiwania dla nich rodzin przysposabiających;
- udzielanie wsparcia pełnoletnim wychowankom rodzinnych form pieczy zastępczej;
- przedstawianie corocznego sprawozdania z efektów pracy organizatorowi rodzinnej pieczy zastępczej (Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy, art. 77, pkt. 3).

Praca koordynatora z rodziną zastępczą prowadzona jest metodą indywidualnego przypadku poprzez systematyczne wizyty w środowisku; wykorzystywana jest: rozmowa wspierająca, poradnictwo, obserwacja relacji panujących w rodzinie, monitorowanie bieżącej sytuacji edukacyjnej, zdrowotnej, emocjonalnej dziecka oraz analiza dokumentów. Koordynator jest też osobą bezpośrednio odpowiedzialną za właściwą współpracę z takimi instytucjami, jak wszelkie ośrodki edukacyjne, przedszkola i szkoły, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, sądy rodzinne, zespoły kuratorskiej służby sądowej, placówki służby zdrowia, instytucje opiekuńczo-wychowawcze (np. ognisko wychowawcze, młodzieżowy ośrodek socjoterapeutyczny, specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy czy schronisko dla nieletnich), komornik

sądowy itd. Na drodze współpracy koordynator pozyskuje informacje, wspólnie projektuje zmiany w rodzinach.

Pod opieką koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej pozostają także wychowankowie – osoby pełnoletnie, które pozostały w środowisku rodziny zastępczej lub usamodzielniały się. Monitoring funkcjonowania wychowanka w środowisku społecznym jest sprawowany do 25 roku życia podopiecznego.

Praktyka koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej zdaje się być zbieżna z ideami tutoringu.

(1) Wizyty koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej w środowisku są swego rodzaju spotkaniem z rodziną zastępczą, małoletnimi umieszczonymi w rodzinie zastępczej, pełnoletnimi wychowankami.

Celem tego spotkania jest:

- najczęściej rozwiązywanie bieżących problemów rodziny zastępczej, małoletnich, wychowanków,
- jednakże niejednokrotnie także:
 - wzmocnienie ich potencjału,
 - odkrywanie wspólnie z podopiecznymi ich talentów, mocnych stron,
 - inspirowanie do rozwoju i samokształcenia,
 - zachęcanie do samodzielności.

Treścią spotkania wydają się być:

- (najogólniej ujmując) wartości, wśród których bodaj najważniejszymi są: poznanie siebie, swoich mocnych i słabych stron, rozwój zainteresowań i talentów, kształtowanie motywacji do działania, planowanie własnej ścieżki edukacyjno-zawodowej.

Przyświecają spotkaniu zasady:

- uznania podmiotowości podopiecznego (rodziny zastępczej, małoletnich, wychowanków) uzyskiwanej przez niego w drodze dorabiania się autonomii, poprzez przekraczanie kolejno etapów anomii i heteronomii;
- budowania w trakcie spotkania wspólnoty, „sfery pomiędzy” dla wydarzania/pojawienia/ujawnienia się wartości;
- kształtowania relacji Ja – Ty, partnerstwa, unikania „obokistnienia”;
- dążenia do harmonijnego rozwoju podopiecznego (rodziny zastępczej, małoletnich, wychowanków) na drodze wolności (nienarzucania wzorów i interpretacji) i swobody (ograniczonej odpowiedzialnością za nieprzekraczanie granic wolności innego), wyzwalania twórczości, kształtowania kompetencji emancypacyjnych;
- kreowania wzajemności, zaangażowania, autentyczności, otwartości, zrozumienia, zaufania, szacunku poprzez stwarzanie warunków bezpieczeństwa i dobrowolności.

Organizacja spotkania podporządkowana jest:

- „wolności od...”: przemocy strukturalnej, przemocy symbolicznej;
- „wolności do...”: swobody pozytywnej, emancypacji.

(2) Spotkanie realizuje się przez dialog, w którym dochodzi do porozumienia, zrozumienia drugiego (rodziny zastępczej, małoletnich umieszczonych w rodzinie zastępczej, pełnoletnich wychowanków, środkiem zaś jest język – język przeżyć, emocji; język pozbawiony dualności.

(3) Rodzina zastępcza, małoletni umieszczeni w rodzinie zastępczej, pełnoletnimi wychowankowie zachowują status osoby (personalizm), traktowani są jak podmioty. Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej stosuje indywidualne podejście do rodziny zastępczej, małoletnich umieszczonych w rodzinie zastępczej, pełnoletnich wychowanków, nierzadko odkrywa talenty, pomaga ujrzeć dobre strony małoletnich i wychowanków.

Podejście podmiotowe pozwala uznać każdą osobę jako ważną. Działania, jakie obaj partnerzy interakcji podejmują, stają się ich wspólnym przedsięwzięciem, wspólnym zadaniem. „Kontakt obu stron interakcji to współpraca i dialog, wymiana wiedzy i doświadczeń, wzajemne korzystanie ze swych kompetencji i wzajemne uczenie się od siebie. Naturalna różnica kompetencji (...) tworzy napięcie stymulujące do podejmowania i wspólnych, i samodzielnych wysiłków zmierzających do opanowania czegoś” (Brzezińska, 2000, s. 249).

Istota owych dwu- i wielopodmiotowych interakcji sprowadza się do tego, że partnerzy dzielą wspólny system znaczeń. To „podzielanie znaczeń” nie zostało narzucone czy nadane jako gotowe przez żadną ze stron, ale wspólnie w toku długotrwałego procesu negocjowania wypracowane. Wspólny system znaczeń stanowi układ odniesienia dla działań podejmowanych przez uczestników procesu tworzenia systemu. Nigdy nie pokrywa się on całkowicie z prywatnym systemem znaczeń poszczególnych osób. Zatem „w interakcji podmiotowej uczestniczą osoby dysponujące jednocześnie nie tylko swymi prywatnymi systemami znaczeń, ale i systemem znaczeń podzielanym z partnerem (partnerami) wspólnie wynegocjowanym i stanowiącym podstawę wspólnych działań” (tamże, s. 251).

Ustanawiając podmiotowość celem oddziaływań, koordynator sprowadza tenże proces do świadomego kształtowania orientacji podmiotowej. Orientacja podmiotowa to taki styl regulacji zachowania, który cechuje przyczynowość osobista i sprawczość (Kofta, 1985). O interakcji podmiotowej mówimy wtedy, gdy przyczynowość osobista i sprawczość odnoszą się do wszystkich partnerów relacji.

Orientacja podmiotowa, nastawiona na aktywność sprawczą rodziny zastępczej, małoletniego umieszczonego w rodzinie zastępczej, wychowanka, obejmuje:

- generatywność, czyli spontaniczną emisję zachowań rodziny zastępczej, małoletniego umieszczonego w rodzinie zastępczej, wychowanka, próbowanie przez niech nowych schematów zachowań i działania;

- optymizm, czyli nastawienie na zdarzenia pozytywne, oczekiwanie przez rodzinę zastępczą, małoletniego umieszczonego w rodzinie zastępczej, wychowanka powodzenia, sukcesu;
- zaufanie do siebie, czyli świadomość własnych możliwości i preferencji, pomysłów i inteligencji;
- selektywność, wyrażająca się jasnym, zdecydowanym wartościowaniem, ukierunkowaniem uwagi tylko na pewne aspekty otoczenia, selektywnym odbiorem i przetwarzaniem informacji;
- poszukiwanie przyczynowości, czyli nastawienie na wykrywanie związków przyczynowo-skutkowych między zjawiskami, zwłaszcza związków między własnym zachowaniem a możliwymi następstwami (Tchorzewski, 1993).

Kształtowanie orientacji podmiotowej jest procesem długotrwałym i trudnym, trzeba bowiem wielu sytuacji wychowawczych, aby składniki orientacji podmiotowej wytworzyły się i utrwaliły. Niemniej efektem takiego działania jest ukształtowanie się w rodzinie zastępczej, u małoletniego umieszczonego w rodzinie zastępczej, u wychowanka poczucia podmiotowości, czyli sprawowania kontroli poznawczej i sprawczej rzeczywistości, opartej na własnych kategoriach (celach, standardach, wartościach).

Człowiek (w omawianym tu przypadku: rodzina zastępcza, małoletni, wychowanek) przekonany o własnej podmiotowości spostrzega siebie samego jako element dający się wyodrębnić z otoczenia, ale nie przeciwstawny jemu, potrafi określić granice między Ja i Nie-Ja, wskazać związki między Ja i światem.

(4) Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej ujmuje holistyczne rodzinę zastępczą, małoletnich umieszczonych w rodzinie zastępczej, pełnoletnich wychowanków.

Celem spotkań koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej z podopiecznymi jest však rozwój osób tworzących rodzinę zastępczą (niekiedy będących w młodym wieku), małoletnich, wychowanków w wielu obszarach ich życia, takich jak: umiejętności, zainteresowania, intelekt, potencjał (talenty, zdolności, mocne strony), kompetencje interpersonalne, zawodowe, osobowość, charakter, postawy, wartości i przekonania, by stawali się odpowiedzialnymi, samodzielnymi, niezależnymi, dojrzałymi, bardziej doświadczonymi i bardziej wartościowymi osobami. Dzięki holistycznemu ujęciu, w centrum którego stoi podopieczny wraz ze swoim potencjałem, spotkania te mają charakter spersonalizowany (www. 1.).

(5) Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej jest (powinien być) swego rodzaju mistrzem. Spotkanie z rodziną zastępczą, umieszczonymi w rodzinie zastępczej małoletnimi, pełnoletnimi wychowankami urzeczywistni się, gdy koordynator rodzinnej pieczy zastępczej – mistrz będzie:

- odpowiednio przygotowany do spotkania,
- reprezentował wysoki poziom intelektualny (na który składają się: wykształcenie, dociekliwość badawcza, kultura osobista),
- posiadał i przekazujący własne poglądy poparte doświadczeniem,

- w umiejętny sposób przekazywał wiedzę i hierarchię wartości,
- mądry, z wyobraźnią pedagogiczną i talentem pedagogicznym, o ukształtowanej osobowości,
- umiejętnie współpracował z rodziną zastępczą, umieszczonymi w rodzinie zastępczej małoletnimi, pełnoletnimi wychowankami w naukowym poznaniu i przekształcaniu rzeczywistości,
- dbał o podmiotowe traktowanie rodziny zastępczej, umieszczonych w rodzinie zastępczej małoletnich, pełnoletnich wychowanków, okazując im szacunek, tworząc postawę wzajemnego otwarcia,
- nieustannie aktywny w wielu dziedzinach i twórczy (dbający o własny rozwój intelektualny i duchowy).

Od przymiotów, umiejętności i dyspozycji koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej – mistrza zależy bowiem rezultat jego oddziaływań – stopień gotowości rodziny zastępczej, małoletnich, wychowanków do poddania się owemu oddziaływaniu.

(6) Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej podejmując aktywność o charakterze tutorskim, prowadzi głównie tutoring rozwojowy, wychowawczy, domowy, rodzinny.

Wnioski

Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej monitoruje funkcjonowanie rodziny zastępczej, udziela pomocy rodzicom zastępczym w wykonywaniu przez nich zadań wynikających z pieczy zastępczej, wspiera ją w nawiązaniu wzajemnego kontaktu, zapewnia rodzinom zastępczym dostęp do specjalistycznej pomocy psychologicznej, reedukacyjnej i rehabilitacyjnej dla małoletnich, udziela wsparcia pełnoletnim wychowankom rodzinnych form pieczy zastępczej.

Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej podejmuje niejednokrotnie działania mające na celu wydobyć umiejętności, zainteresowań, potencjału podopiecznych, odkryć ich talentów, mocnych strony, formowanie kompetencji interpersonalnych, a przez to kształtowanie osobowości, charakteru, postaw, systemu wartości i przekonań. Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej występuje więc w roli tutora.

Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej – tutor staje się partnerem, który dysponując większym doświadczeniem, wiedzą, dojrzałością, w sposób partnerski dzieli się tym z podopiecznymi.

Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej – tutor przyjmuje również rolę towarzysza, który wspiera podopiecznego w jego rozwoju stawiając wyzwania, zadając trudne pytania, wytyczając szlak poszukiwań, motywując do osiągnięcia celów.

Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej – tutor jest swego rodzaju trenerem, ćwiczącym podczas spotkań i w dialogu wszelkie zasoby umiejętności podopiecznego.

Indywidualne i spersonalizowane podejście do podopiecznego stawia koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej w roli mentora czy coacha, który skłania do samodzielnego myślenia, doradza.

Intencją autorki było:

- wykazanie zbliżenia praktyki koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej (praktyki wykraczającej poza ustawowe aktywności koordynatora) i tutoringu,
- wskazanie potrzeby szkolenia koordynatorów w zakresie tutoringu, by:
 - mogli jeszcze pełniej udzielać wsparcia swoim podopiecznym – rodzicom zastępczym, małoletnim umieszczonym w rodzinach zastępczych, pełnoletnim wychowankom pieczy zastępczej,
 - byli pewni profesjonalnej wiedzy i umiejętności tutora,
 - zyskali satysfakcję z sukcesów w pracy z rodzicami zastępczymi, małoletnimi umieszczonymi w rodzinach zastępczych, pełnoletnimi wychowankami pieczy zastępczej.

Przeprowadzona przez autorkę analiza dokumentów sporządzanych przez koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej: „Sprawozdanie z efektów pracy koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej” – punkt: „Sukcesy, osiągnięcia w pracy z rodziną zastępczą i pełnoletnim wychowankiem rodzinnej pieczy zastępczej)” oraz wywiady niestandardyzowane z rodzinami zastępczymi, małoletnimi w nich umieszczonymi i pełnoletnimi wychowankami dowodzi, że aktywność tutorska koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej jest niedostateczna, niepełna, częstokroć odbierana przez koordynatorów jako niepewna; gdy zaś zaistnieje – jest niedoceniana przez organizatorów pieczy zastępczej.

Bibliografia

1. Brzezińska, A. (2000). *Psychologia wychowania*. W: Psychologia, (red.). J. Strelau, t. 3. Gdańsk: GWP.
2. Czekierda, P., Budzyński, M., Traczyński, J., Zalewski, Z., Zembruska, A. (red.). (2009). *Tutoring w szkole. Między teorią a praktyką zmiany edukacyjnej*. Wrocław: Towarzystwo Edukacji Otwartej.
3. Fingas, B., Szala, M., Czekierda, P. (2015). *Tutoring. Teoria, praktyka, studia przypadków*. Gdańsk: Wolters Kluwer Polska SA.
4. Gadacz, T. (2003). *O umiejętności życia*. Kraków: Wydawnictwo ZNAK.
5. Gebel, T. (2017). *Koordinator rodzinnej pieczy zastępczej i jego rola w systemie pieczy zastępczej*. Lubelski Rocznik Pedagogiczny, T. XXXVI, z. 3 – 2017, s. 225–232.
6. Gebel, T. (2017a). *Koordinatory rodzinnej pieczy zastępczej wobec zawodowych zagrożeń*. Lublin-Polonia: Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, vol. XXX, 4, 2017, s. 259–268.
7. Góralski, A. (1998). *Wzorce twórczości*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
8. Kofta, M. (1985). *Orientacja podmiotowa: zarys modelu*. W: Podmiotowość w wychowawczych doświadczeniach dzieci i młodzieży, t.1., (red.). A. Gurycka, Warszawa: Wydawnictwo UW.
9. Podsiad, A., Więckowski, Z. (1983). *Mały słownik pojęć i terminów filozoficznych*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
10. Rahner, K., Vorgrimler, H. (1987). *Mały słownik teologiczny*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
11. Ryk, A. (2006). *(Po)nowoczesny podmiot w doświadczeniu spotkania*. Kraków: Oficyna Wydawnicza IMPULS.

12. Tchorzewski, A. (1993). *Wychowanie w kontekście teoretycznym*. Bydgoszcz: Wydawnictwo WSP.
13. Tischner, J. (1978). *Fenomenologia spotkania*. *Analecta Cracoviensia*, t. X. s. 73–98
14. Tischner, J. (1980). *Bezdroża spotkań*. *Analecta Cracoviensia*, t. XII. s. 137–172
15. Tischner, J. (1981). *Etyka solidarności*. Kraków: Wydawnictwo ZNAK.
16. Tischner, J. (1982). *Myślenie według wartości*. Kraków: Wydawnictwo ZNAK.
17. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy, art. 77, pkt. 3.
18. [www.1. Tutoring \(tutoring24.pl\)](http://www.1.tutoring(tutoring24.pl)) – dostęp: 24.03.2023 r.
19. [www.2. Odmiany tutoringu \(tutoring24.pl\)](http://www.2.Odmiany_tutoringu(tutoring24.pl)) – dostęp: 24.03.2023 r.

dr Małgorzata FRANC

Centrum Administracyjne Pieczy Zastępczej w Łodzi